

Displacement z pohledu migračních studií: československá uprchlická vlna po roce 1948 jako příklad *displaced persons*

Monika Mandelíčková

Úvodní workshop na téma *Displacement*, následné diskuse i snaha o konceptualizaci tohoto pojmu ukazují, že *displacement* je možné chápat v mnoha rovinách – konkrétní i abstraktní, teoretické i praktické, ale i objektivní či subjektivní. Jednotlivé příspěvky, prezentované v různém kontextu, se shodují v základním vymezení pojmu, označujícím vysídlení, přesídlení, odsunutí.

Předkládaný příspěvek si klade za cíl představit problematiku *displacementu* z pohledu migračních studií, tedy v jednom z jeho primárních a veskrze konkrétních významů, analyzovat jeho význam z pohledu teoretického, tzn. z pohledu migračních teorií a teorií normativního rámce, ale i praktického – ukázat aplikaci pojmu *displacement* a *displaced person* na příkladu pounorové uprchlické vlny směřující z Československa.

Přesto, že *displacement* v praxi uprchlického práva byl a stále je aplikovaný na vymezenou skupinu migrantů nacházející se v konkrétní životní situaci, v závěru bych se ráda zamyslela nad rozsahem konceptu *displacement*, zejména na jeho chápání v jeho subjektivní rovině. V této souvislosti se pokusím o polemiku s názorem, že naplněním legislativních podmínek stanovených pro *displaced persons* automaticky zaniká pocit *displacementu* – vysídlení, vymístění.

Migrační studia, migrační teorie a *displacement*

Displacement chápeme, a na tom se shodují různé směry migračních studií, jako projev násilné migrace. Jednotlivé disciplíny v rámci migračních studií však nahlíží na násilnou migraci a na *displacement* v užších i širších souvislostech. I v rámci jednotlivých disciplín migračních studií pak můžeme sledovat vývoj a proměnu konkrétních definic. Tato skutečnost je dána rovněž faktem, že i když nás fenomén migrace provází po celou lidskou historii, migrační studia, tedy disciplína, která se snaží analyzovat procesy s ním spojené, je disciplínou poměrně mladou: základy pro ni byly položeny na konci 19. století, její rozvoj nastal ve 20. století a ona sama zatím nevytvořila žádnou univerzální teorii.¹ Například právní předpisy operovaly v minulosti s pojmem *displacement* v souvislosti s vysídlením v rámci státu nebo mimo území státu způsobeného v důsledku druhé světové války (nuceně nasazení, vězni z koncentračních táborů), později byli jako vysídlené osoby označováni i političtí uprchlíci vysídlení komunistickými režimy. V současné době se operuje rovněž s pojmem *internal*

displacement, za *displacement* je tedy považováno každé násilné vysídlení v rámci vlastního státu. Pokud vysídlená osoba překročí hranice státu, stává se uprchlíkem.²

Problematickou vysídlených osob a uprchlíků se zabývá i řada historických studií. Věnují se však spíše popisu jednotlivých událostí spojených s násilnou migrací, jako jsou útek, pobyt a činnost v uprchlických táborech, politická činnost v emigraci apod.³

Pokud se soustředíme na konceptualizaci pojmu *displacement* a zachycení celé jeho šíře, jako nejobsáhlejší se zatím jeví výzkumná práce v oblasti sociologie migrace. Sociologické studie se snaží o širší analýzu nucené migrace a „legální status uprchlíka pokládají jen za jeden element dané situace, soustřeďují se na příčiny a důsledky nucené migrace a berou v úvahu všechny osoby vysídlené nebo prchající ze své domovské komunity jako nedobrovolní migranti“ (Beier 1969: 17).

Při vytváření konceptu *displacement* pro námi stanovené časové období by měl být brán na zřetel fakt, že i poměrně úzce vymezené období přinášelo nové vlny vysídlených osob, jejichž existence byla produktem daných podmínek v daném čase. Ty byly často velmi odlišné. Rozdílné byly tzv. *push factory*, tedy faktory, které vedly k odchodu, a tzv. *pull factory*, faktory, které motivovaly emigranty k usídlení v novém domově.⁴ Rozdílné byly také objektivní, tzn. normativní a politické, vzorce řešení *displacementu*: například pro vysídlené během druhé světové války a po ní byl striktně prosazován model *displacement* – repatriace, později byl tento model (s ohledem na mezinárodní politický vývoj) změněn na *displacement* – přesídlení. Tato fakta pak měla za následek to, že se v dobových dokumentech setkáváme s pojmy *displaced person* a uprchlík, které jsou někdy volně zaměňovány, někdy splývají, ale někdy naopak označují osoby s odlišným statutem. Diskrepance v užívání pojmu *displaced person* byla dána především poválečným vývojem. Těsně po druhé světové válce takto byly označovány osoby, které byly zavlčeny mimo svůj domov, a u kterých se předpokládal návrat domů. Politický vývoj však velké části těchto osob návrat znemožnil, čímž se stávaly z *displaced persons* (DP) uprchlíky, ale pořád byly označovány jako DP. Političtí uprchlíci, kteří později žádali o stejnou péči jako DP, byli, pokud ji získali, také zpočátku označováni jako DP, i když nebyli osobami vysídlenými v důsledku 2. světové války. Větší jasnost do definování vnesla až *Convention Relating to the Status of Refugees* vydaná v roce 1951.

Z uvedených důvodů se jeví jako nereálné vytvářet univerzální definice, které by byly bez výjimky aplikovatelné na všechny případy migračního hnutí. Chceme-li se však pokusit o určité vymezení pojmu *displacement* jako projevu násilné migrace, který je podmíněn časem a prostorem (v našem případě poválečným vývojem v Evropě) a vztahuje se k úzce vymezené skupině migrantů (v našem případě k československým politickým uprchlíkům), můžeme se opřít o několik klasifikací, převážně z oblasti sociologie migrace. Jejich příklad lze nalézt u Petersena (1958) nebo Kunze (1973), kteří klasifikují *displacement* jako projev násilné migrace a rovněž popisují jeho různé podoby.

Petersen řadí *displacement* ve své klasifikaci následně. *Displacement* – vysídlení, stejně jako útek – označuje jako násilnou migraci, jejímž *push faktorem* je stát, přičemž zdůrazňuje pasivní roli účastníků vysídlení. „Ti, kteří přežili násilnou migraci, jsou označováni jako ‚vysídlené osoby‘ – *displaced persons*, což jasně implikuje jejich pasivní roli“ (Petersen 1958: 262). To znamená, že jejich migrace byla způsobena vnějším faktorem, který samotná vysídlená osoba nemohla ovlivnit. Jako příklad autor uvádí nucené nasazené během druhé světové války, kteří byli nedobrovolně zavlčeni na území Německa a byli nuceni setrvat zde až do konce války. Jak Petersen zahrnuje *displacement* do své klasifikace, ukazuje následující tabulka.

TABULKA 1 Petersenova migrační typologie.

vztah	migrační síla	klasifikace migrace	typ migrace	
			konzervativní	inovační
příroda a člověk	ekologický tlak	primitivní	cestování, kočování	útěk ze země
stát (nebo ekvivalent) a člověk	migrační politika	násilná nucená	vysídlení, útěk	otroctví, nádenictví (kulaci)
člověk a normy	vyšší aspirace	volná	skupina	pionýr
kolektivní chování	sociální faktor	masová	usídlení	urbanizace

Zdroj: Petersen 1958: 266.

Problematicke vysídlení a vysídlených osob se věnuje také Edmund Kunz ve své práci o kinetických modelech a formách *displacementu* (1973: 125–146).

Kunzova typologie násilné migrace zachycuje realitu vysídlení velmi podrobně, viz jeho vzorec forem *displacementu* v nevyhnutelných uprchlických situacích, a je dobře aplikovatelná na uprchlickou vlnu směřující z Československa po roce 1948. V základním členění se shoduje s Petersenem, i když používá jiné kategorie. Rozlišuje dva základní kinetické modely násilné migrace: předběžné uprchlické hnutí (*anticipatory refugee movement*), u Petersena *impelled migration*, a nevyhnutelné uprchlické hnutí (*acute refugee movement*), u Petersena *forced migration*. Rozdíl mezi těmito dvěma typy násilné migrace vidí v *push faktoru*, který je u prvního typu realizován na základě částečně dobrovolného rozhodnutí, zatímco u druhého typu je realizován pod tlakem a je nevyhnutelný (tamtéž: 134).

Vysídlené osoby označuje jako *acute refugees* – nevyhnutelné uprchlíky. Jsou to lidé,

„které vojenské, politické nebo jiné události vysídly za hranice jejich země. Jsou to také lidé, kteří se odmítnou vrátit po převratu nebo poté, co pomine ohrožení. Dále jsou to vojáci armád vysídlených útekem nebo ústupem, odloučené vojenské jednotky, propuštění váleční vězni, nuceně nasazení, lidé z koncentračních táborů, skupiny vyhnané ze země, stejně jako jedinci pokojně vysídlení (diplomáté, členové delegací, studenti atd.), kteří se tím, že se odmítnou vrátit, stávají vysídlenými osobami – *displaced persons*.“

(Kunz 1973: 135)

Kunzovu klasifikaci *displacementu* znázorňuje následující tabulka.

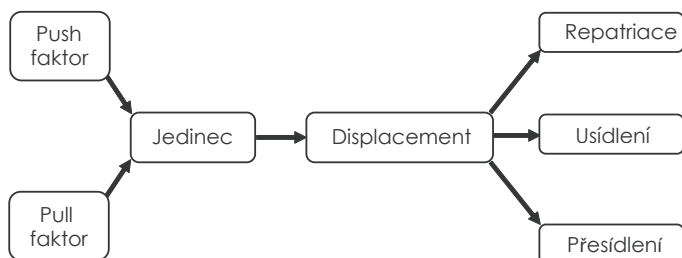
TABULKA 2 Kunzovy formy *displacementu* v nevyhnutelných uprchlických situacích.

displacement útěkem	masový útěk individuální nebo skupinový útěk
displacement silou	armáda na útěku nebo pronásledovaná armáda oddělené vojenské jednotky civilní evakuace váleční vězni vyhoštění nebo přesun populace vyhnání deportování nebo zajatci nuceně nasazení
displacement absencí	delegace cestovatelé

Zdroj: Kunz 1973: 140.

Pokud bychom se tedy pokusili vytvořit určitý vzorec *displacementu*, který by odpovídal námi stanovenému prostředí – tedy poválečnému vývoji v Evropě – a byl by aplikovatelný na československé pouňorové uprchlíky, proces *displacementu* by mohl vypadat následovně:⁵

SCHÉMA 1

Displacement – vysídlení – je tedy nutné chápat jako proces, který má svůj počátek v *push* faktorech: faktorech, které jsou v tomto případě většinou nezávislé na samotném aktérovi vysídlení. Těmito *push* faktory jsou v námi stanovené situaci stát, respektive totalitní režimy, které vyvíjí nátlak na jedince přímo (vyhoštění) i nepřímým (omezování osobní svobody, nesvoboda názoru apod.), s cílem přimět ho, aby odešel ze svého domova. Při vysídlení je aktér vysídlení rovněž ovlivňován *pull* faktory: motivačními faktory (politika mezinárodního uprchlického režimu, ochota jiných států jedince přijmout apod.), které ho motivují k usazení v jiné zemi. Při násilné migraci mají ale *pull* faktory menší váhu než *push* faktory a jsou spíše vedlejším produktem násilné migrace. Vysídlení jedince lze realizovat několika způsoby: nucený odsun, útěk, absence apod. Splněním podmínek daných vysídlením může jedinec získat status *displaced person* – vysídlené osoby –, který ho opravňuje usilovat o vyřešení svého vysídlení. Tato řešení jsou v zásadě tři: repatriace, usídlení nebo přesídlení, přičemž zde nejvíce záleží na motivačních (*pull*) faktorech, které vedou vysídlenou osobu ke konečnému rozhodnutí.

***Displacement* a jeho institucionální rámec: migrační politika a vytváření mezinárodního migračního režimu**

Výrazný nárůst násilné migrace ve 20. století, způsobený především dvěma válečnými konflikty, a následně i nástup totalitních režimů, vyústily v mezinárodní diskusi na téma uprchlictví. Jen po druhé světové válce bylo vysídleno či přesídleno zhruba 30 milionů lidí: osob propuštěných z koncentračních táborů, nuceně nasazených, válečných uprchlíků atd.

Osoby ocitnuvší se mimo svůj domov, označované jako *displaced persons* nebo uprchlíci, představovaly problém, který již nebylo možné řešit na lokální úrovni. Jednání na mezinárodní úrovni jednoznačně směřovala k ustavení mezinárodního uprchlického režimu, který by do své sítě zapojil státy, ze kterých uprchlíci přicházeli, stejně jako hostitelské země a země případného azylu. Tento režim měl za úkol vytvořit jednotnou péči pro uprchlíky i pro vysídlené osoby, přičemž se měl původně zaměřit jen na vysídlené v důsledku druhé světové války. Jak se však později ukázalo, bylo nutné legislativu rozšířit i na nové případy, které byly výsledkem poválečného mezinárodního politického vývoje.

V první fázi byly legislativně ustaveny organizace, které převzaly péči o početnou skupinu vysídlených osob a uprchlíků vysídlených v důsledku 2. světové války. Tyto organizace byly ustaveny z iniciativy Organizace spojených národů a jejich členy se stávaly státy, se kterými byla uzavřena dohoda o spolupráci. Postupně byly ustaveny organizace *UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, *IRO – International Refugee Organisation* a *UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees*. Bylo nutné problematiku uprchlíků konceptualizovat, vytvořit obecné charakteristiky jednotlivých typů násilné migrace a stanovit, jaká pomoc bude jednotlivým typům přidělena. S nárůstem dalších konfliktů a příchodem dalších uprchlických vln se vytvářely nové situace, které bylo postupně nutné zahrnout do vznikající legislativy tak, aby byla zajištěna dostatečná péče; v důsledku toho jednotlivé organizace postupně rozšiřovaly svou pracovní náplň.

Mezinárodní uprchlický režim chápal zpočátku *displacement* osob jako dočasný problém, který může být vyřešen v průběhu několika let. Je to patrné i na funkčním období jednotlivých organizací, zajišťujících právní ochranu, péči, repatriaci nebo přesídlení.⁶ Teprve Nejvyšší komisař pro uprchlíky (UNHCR), který byl ustaven v roce 1951, přijal politiku péče o uprchlíky jako úkol časově nevymezený a začal zajišťovat ochranu všem, kteří „uprchli ze země kvůli odůvodněnému strachu z perzekuce z důvodu rasy, přesvědčení, národnosti, politického přesvědčení nebo příslušnosti k určité sociální skupině“ (Langley 1999: 294).

Definice v rámci mezinárodního uprchlického režimu

První mezinárodně uznávané definice charakterizující status uprchlíků a vysídlených osob se objevují s ustavením výše zmiňovaného mezinárodního uprchlického režimu a organizací, které realizovaly jeho politiku. Vymezení jednotlivých skupin a typů násilné migrace bylo bezpodmínečně nutné pro odlišení těch, kteří mají nárok na péči a těch, kteří na ni nárok nemají.

Při hledání definice násilné migrace a statusu uprchlíka a při vymezení následné péče se střetly dva názorové směry, jejichž představitelé vnímali otázku uprchlíků rozdílně.

První směr pojímal status uprchlíka na širokém humanitárním základě, tzn., že každý uprchlík nebo vysídlená osoba měla podle něj nárok na ochranu a pomoc. Druhý směr definoval uprchlíky na základě několika hlavních kategorií, přičemž každá kategorie byla přesně definovaná a odstupňovala nárok na pomoc a péči tak, aby byli vyloučeni váleční zločinci, zrádci apod (Holborn 1956: 38).

Zásadní přínos v definování jednotlivých kategorií migrantů přinesla *International Refugee Organisation*, která ve své ústavě definovala uprchlíky i vysídlené osoby následně:

„Termín uprchlík se vztahuje na uznané předválečné uprchlíky, španělské republikány v exilu a další oběti falangistického režimu ve Španělsku, oběti fašismu nebo kolaborantských režimů; oběti rasového, náboženského nebo politického pronásledování a osoby mimo zemi svého původu nebo bydliště, které nechtějí nebo nemohou požádat o ochranu vládu své země.“

Termín DP – vysídlená osoba – se vztahoval na „osoby, které musely opustit svou zemi v důsledku nacistického nebo fašistického režimu“ (Constitution).

I když teoreticky se zde operovalo se dvěma pojmy, uprchlík a *displaced person*, oběti fašismu spadaly pod obě kategorie a rozlišení zde ztrácelo svůj význam. Prakticky to zname-

nalo, že „status uprchlíka byl rozšířen i na osoby, které z právního hlediska nebyly bez státní příslušnosti – tedy displaced persons – a jejich vláda požadovala jejich návrat, oni se však z rozličných důvodů odmítaly vrátit“ (Holborn 1956: 47–48).

Mezník v legislativě zabývající se uprchlickou otázkou znamenala *Constitution Relating to the Status of Refugee* ustavená Organizací spojených národů v roce 1951. Za uprchlíka je zde považována

osoba, která byla vyhnána nebo deportována nebo která utekla ze země svého původu a která kvůli odůvodněnému strachu z pronásledování z důvodu rasy, přesvědčení, národnosti nebo příslušnosti k určité sociální skupině nebo politickému názoru je mimo zemi svého původu a nemá nebo kvůli strachu nechce ochranu takové země.

(Langley 1999: 73–75)

Získání statusu uprchlíka se pak stává „privilegiem nebo právem, které umožňuje těm, kteří jsou k tomu oprávněni, přístup k určitým zdrojům nebo službám mimo vlastní území: jako je přijetí do jiné země, legální ochrana v cizině a často také materiální pomoc soukromých a veřejných organizací“ (Zolberg 1989: 3).

Status uprchlíka, tak jak byl prezentován v ústavě OSN z roku 1951, se stal na dlouhou dobu obecnou normou, která zaručovala privilegia a práva zejména osobám, které opustily svůj domov z důvodů politických. Zajímavé je povšimnout si faktu, že získání statusu bylo časově vymezeno – vztahovalo se na uprchlíky, kteří byli vysídleni v předválečném období nebo během války. Později bylo třeba časový horizont rozšířit i na osoby, které prchaly před komunismem, i v důsledku dalšího vývoje a konfliktů.⁷

Otázka uprchlíků se však v průběhu 2. poloviny 20. století stává komplexnější. I když největší část stále tvoří političtí uprchlíci, mezinárodní uprchlický režim se snaží zohledňovat i další skupiny uprchlíků – například osoby, které byly nuceny opustit svůj domov v důsledku přírodních katastrof apod. Situace je rovněž komplikovanější, protože řada postižených osob nemá možnost opustit svou zemi. Proto UNHCR v současné době operuje s pojmem *internal displaced persons*, což jsou „oběti politického násilí a/nebo přírodních katastrof, které usilují o uprchlický status v rámci své země. Tyto osoby často postrádají přístup do hostitelské země, kde by mohly získat status uprchlíka“ (Segal 1993: 167).

Vysídlené osoby a uprchlíci jako politikum

Politický vývoj v průběhu 20. století vyprodukoval enormně velké množství uprchlíků a vzniklá situace se stala mezinárodním problémem.

První „moderní“ diskuse o mezinárodních uprchlících vedená prostřednictvím IRO byla silně politická, odrážející tehdejší uspořádání sil a ideologické rozdělení světa. [...] Migrace se stala globálním problémem – přerostla možnosti a schopnosti jednotlivých států a úsilí vyrovnat se s tímto problémem se nevyhnutelně muselo stát mezinárodní záležitostí.

(Holborn 1956: 5)

Již při hledání univerzální definice, která by vymezila, kdo může být považován za uprchlíka a čerpat z výhod daných tímto statutem, docházelo k velkým diskusím, které nepra-

menily ani tak z dilematu, koho do té či oné skupiny zařadit, ale byly spíše důsledkem mocenských sporů a otázky, kdo bude mít nad uprchlíky moc. Reflektují to i jednání v Organizaci spojených národů těsně po druhé světové válce.

Představitelé západních zemí v čele s delegátem z Velké Británie obhajovali názor, že uprchlíkům by mělo být umožněno hledat si azyl, a že pouze „místní úřady zodpovědné za správu uprchlických a DP táborů“ mají být pověřeny nezávislou registrací uprchlíků.

(Holborn 1956: 38)

Do přímé opozice proti této koncepci se postavily státy komunistického bloku v čele se Sovětským svazem. Ty prosazovaly názor, že registraci vysídlených osob a uprchlíků má provádět země, ze které osoby pocházejí. Tato koncepce měla jediný cíl – vyhledat uprchlíky, přinutit je k návratu zpět a potrestat je. „Pouze osobám, které se chtějí vrátit zpátky, má být poskytnuta pomoc mezinárodních organizací, všichni ostatní mají být klasifikováni jako kolaboranti, zrádci, váleční zločinci, kterým nemůže být poskytnuta pomoc“ (Holborn 1956: 38).

Hledání řešení – přesídlení versus repatriace – odráželo zájmy mocností na obou stranách „železné opony“. „Západ ho [přesídlování] považoval za humanitární otázku pomoci lidem, kteří prchali před sovětským komunismem, ale současně využíval této možnosti k demonstrování západního politického liberalismu“ (Zolberg 1989: 272).

Komunistické státy v čele se Sovětským svazem naopak využívaly každé příležitosti – jednání na mezinárodní úrovni, komunistická propaganda přímo v uprchlických táborech apod. – aby prosadily repatriaci uprchlíků.

Problematika vysídlených osob a uprchlíků se odrážela i v legislativě jednotlivých států, které se staly cílovými zeměmi jejich přesídlení. Spojené státy americké, jako jedna ze zemí, kam směřoval velký počet uprchlíků, vydaly již v roce 1948 tzv. *Displaced Person Act*, který „zaručoval přijetí 205 000 vysídlených osob během následujících dvou let bez ohledu na kvóty“ (*The DP Story* 1952: 346).

Když byla v roce 1951 uzavřena první fáze *DP Act*, vízum pro vstup do Spojených států amerických bylo uděleno 339 520 osobám, a to především z řad obětí evropských komunistických režimů (tamtéž). Podobně byly zaměřeny i další programy – *Refugee Relief Act* v roce 1953, *The Refugee Escape Act* v roce 1957.

Československá uprchlická vlna po únoru 1948 jako příklad displacementu

Uprchlická vlna po únoru 1948 byla velmi hmatatelnou reakcí na vnitropolitický vývoj v Československu. Lidé, kteří představovali politickou opozici – členové vlády, členové parlamentu i řadoví členové opozičních politických stran, představitelé západního zahraničního odboje, inteligence, ale i obyčejní lidé, kteří nesouhlasili s domácím vývojem –, ti všichni byli po komunistickém převratu obětí násilného vysídlení mimo svůj domov.⁸

Důsledky politického převratu projevující se vysídlením popisuje ve své knize *Útěk před násilím* A. Zolberg, přičemž se opírá o Kunzovu klasifikaci nucené migrace.

Důsledkem úspěšné revoluce je často exodus staré vládnoucí třídy a jejich představitelů, kteří jsou ohrožováni a obávají se pomsty. Spadají pod typ, který E. F. Kunz označuje jako předběžné uprch-

lické hnutí. Představitelé elity, kteří nebyli politicky činní, jsou v obecném podezření také proto, že jsou vyčleněni jako sociální vrstva, která by mohla nejdříve zvrátit průběh revoluce, a proto revolucionáři uvažují spíše v rozsahu společnosti než jedince.

(Zolberg 1989: 250)

Pokusíme-li se zasadit československé uprchlíky do objektivního rámce vysídlení – *displacementu* –, tak jak jsme ho představili výše, pak je možné situaci popsat následovně: jednoznačným *push* faktorem, který postupně vedl k vysídlení asi 60 000 osob z Československa (Jirásek a Trapl 1996: 71), byl stát, který neuznával pluralitu politického spektra a netoleroval opozici, ať už byla prezentována jakkoliv. Důležitou roli zde hrály také *pull* faktory, i když ty nebyly tak intenzivní jako *push* faktory. Lidé odcházeli z Československa, protože věděli, že je západní státy přijmou, v první fázi alespoň do uprchlických táborů. Po odchodu elit a vysídlení před samotným převratem následovala hlavní a největší vlna politických uprchlíků. Pokud bychom použili Kunzovu klasifikaci uprchlického hnutí, můžeme hlavní vlnu československých politických uprchlíků označit jako nevyhnutelný útěk, který byl v malém procentu realizován jako předběžný útěk, tedy útěk před převratem, ale většinou až jako přímý a nevyhnutelný důsledek převratu. Další setrvání v zemi by totiž pro mnohé znamenalo perzekuci, věznění či dokonce fyzickou likvidaci.⁹ Lidé odcházeli za hranice proti své vůli a zejména v prvních měsících předpokládali, že jejich vysídlení je dočasné. Domnívali se, že hned jak dojde ke zvrácení komunistického režimu, bude vysídlení vystřídáno návratem domů.

Československé politické uprchlíky je možné pokládat za určitý mezník v historii uprchlického hnutí. International Refugee Organisation, která byla založena v roce 1947, aby dokončila repatriaci a přesídlení válečných uprchlíků započatou UNRRA, se musela přizpůsobit nové situaci, již nastolil příliv politických uprchlíků z nově ustavených komunistických režimů. Musela nejen upravit definici různých typů uprchlíků a zajistit péči o ně, nýbrž i vyřešit jejich usídlení. Již od počátku totiž bylo jasné, že repatriční program v tomto případě nebude možné uskutečnit, a tak bylo nutné působit na potenciální akceptanty, aby se ve prospěch těchto uprchlíků angažovali. I když zpočátku se o problematice politických uprchlíků hovořilo jako o dočasném problému, který bude vyřešen v horizontu několika let, hned první roky ukázaly, že tuto otázku je třeba chápat jako dlouhodobou a tedy také hledat dlouhodobá řešení.

Hledání řešení pro vysídlené osoby se odehrávalo převážně na mezinárodní půdě, prostřednictvím jednání Organizace spojených národů, která převzala primární zodpovědnost za osud poválečných uprchlíků a později i uprchlíků z komunistických zemí. Opět se zde projevila rozdílnost názorů jednotlivých států vycházejících z bipolárního rozdělení světa. Zatímco Sovětský svaz se jednoznačně stavěl za to, aby byli tito uprchlíci vraceni zpět, Spojené státy využily příležitosti a cíleně podpořily československé uprchlíky, když „požádaly IRO, aby společně s vojenskými orgány prozkoumala situaci československých uprchlíků v americké a britské zóně Německa a uznala je jako žádoucí pro pomoc na stejné bázi jako displaced persons v táborech. České pomocné organizace v Americe byly rovněž oslovovány, aby zorganizovaly co největší pomoc v co nejkratší době“ (Holborn 1956: 133–134).

Díky zesílené iniciativě západních států, které mimo humanitárního hlediska zvažovaly i politickou nutnost pomoci uprchlíkům z komunistických zemí, většina československých politických uprchlíků spadala pod definici uprchlíků, kterou zavedla IRO a mohli tedy žádat o její péči.

Displacement v uprchlických táborech

První kroky československých občanů směřovaly do DP táborů, tehdy jediných táborů, které uprchlíky přijímaly. To byl také jeden z důvodů, proč českoslovenští političtí uprchlíci zpočátku usilovali o status DP, i když byli, podle platných definic, fakticky uprchlíky. Tento status jim zajišťoval registraci v rámci mezinárodního uprchlického režimu a z něho vyplývající péči.

Najít dostatek místa pro osoby vysídlené v důsledku válečného konfliktu a později v důsledku politiky totalitních režimů, byl problém, který byl rovněž řešen na mezinárodní úrovni. Osoby byly ubytovávány v táborech, které během války sloužily jako kasárna, koncentrační tábory, tábory nucené práce apod. Již v roce 1947 existovalo 762 DP center nebo táborů převážně na území Německa, Rakouska a Itálie (Wyman 1989: 47). Tábory byly místem, kde se rozhodovalo o dalším osudu vysídlených osob a uprchlíků, kterým mohly být repatriace, usídlení nebo přesídlení.

Překročením hranic se každá osoba měla stát uprchlíkem. Praxe, která se řídila striktně vymezenou legislativou, však byla jiná. Vysídlená osoba musela nejdříve prokázat, zda má právo na daný status, což bylo v táborech prováděno prostřednictvím tzv. *screeningů* – pohovorů, během nichž musela dotazovaná osoba prokazovat oprávněnost svého vysídlení. Pohovory byly prováděny pracovníky uprchlických organizací, kteří často nehovořili jazykem uprchlíků; a naopak, velké množství uprchlíků zase neovládalo cizí jazyky, kterými hovořili pracovníci Mezinárodní uprchlické organizace. Komunikační handicap, nervozita a nepochopení byly proto jedním z největších problémů těchto pohovorů. O degradujících podmínkách spojených s pohovorem se zmiňuje ve své práci Mark Wyman:

V chaotických podmínkách, kdy docházelo ke změnám pravidel, se screening stával terorem. Změněná odpověď, zapomenutý údaj, obvinění z kolaborace – jakákoliv skutečnost, ze které vás mohl bezejmenný a anonymní úředník obvinít, se stávala pro vysídlené osoby noční můrou.

(Tamtéž: 58)

Podobné zkušenosti, které se týkaly přímo československých uprchlíků, popisuje Pavel Tigríd v oficiální zprávě o situaci československých uprchlíků v uprchlických táborech v roce 1949:

Asi 10 % z celkového počtu uprchlíků nezíská status politického uprchlíka, z čehož asi polovina je neuznána neprávem. S touto skupinou uprchlíků je pak zacházeno mnohem přísněji než s politickými uprchlíky. Jsou transportováni do německých táborů pod správou Němců a jejich osud je zde nejistý. V prosinci 1948 bylo v tábore v Regensburgu 264 československých státních příslušníků, kterým nebyla přiznána ochrana IRO. Proto byli posláni do německého tábora Furth im Walde na československé státní hranici. Z tohoto počtu se do Československa rozhodlo vrátit 62 osob.

(CČES, RSC, karton 560).

Žádost o status politického uprchlíka byla také podmíněna časovým hlediskem.¹⁰ Pokud žadatel splnil všechny podmínky a získal status *displaced person*, později politického uprchlíka, mohl přistoupit k další fázi – k žádosti o usídlení, přesídlení nebo repatriaci. Všechny tyto zdoluhavé procedury znamenaly, že uprchlíci se postupně v táborech hromadili a zažívali nový pocit vykořenění. Požadavky na materiální a sociální pomoc často převyšovaly možnosti

jednotlivých středisek. Nedostatek jídla, šatstva, nedostatek soukromí, to vše bylo každodenní realitou uprchlíků v uprchlických táborech.

Dalším problémem, na který už ve své zprávě upozorňoval Pavel Tigríd, byl fakt, že českoslovenští uprchlíci, kteří nezískali status nebo čekali na pohovor, byli často umísťováni do táborů pod německou správou společně s německou menšinou odsunutou z území Československa po roce 1945. Tábory se tak často stávaly místem otevřených konfliktů.

Lze tedy konstatovat, že prostor tábora spíše přispíval k pocitu vysídlení, což bylo obzvláště patrné, když zde uprchlíci byli nuceni setrvávat delší dobu.

Řešení *displacementu*

Objektivní rovina

Usídlení (settlement)

Usídlení v místě primárního azylu – tedy v zemích, kde byly situovány DP a uprchlické tábory – nebylo pro vlnu politických uprchlíků z Československa po roce 1948 typické. Roli zde hrálo několik faktorů. Shromaždiště vysídlených osob byla v zemích, které bezprostředně sousedily s Československem. Byla zde proto pravděpodobnost, že uprchlíci budou vystavováni tlaku komunistické propagandy, kontaktováni komunistickými agenty, v krajních případech i možnost, že budou uneseni zpět do země,¹¹ čímž budou vystaveni přímému potrestání.

Dalším motivem byla nechuť zůstat v zemích, které byly v paměti mnoha uprchlíků stále zakořeněny jako nepřátelské – mnoho uprchlíků zde bylo během druhé světové války nuceně nasazeno, aktivně se podílelo na boji proti fašismu apod. Tomu odpovídá i oficiální zpráva IRO, která uvádí, že:

je patrné, že antipatie mezi Čechy a Němci byla obecně tak silná, že větší absorpce Čechů do německé ekonomiky se jevila jako nemožná a nežádoucí. Jejich pobyt v Německu byl proto chápán jako tranzitní a několik tisíc československých uprchlíků z americké zóny v Německu bylo přemístěno do Itálie.

(Holborn 1956: 133–134)

Přesídlení (resettlement)

Přesídlení bylo nejčastější formou řešení *displacementu* – násilného vysídlení politických uprchlíků ve 40. a 50. letech 20. století. Pokud uprchlík získal status DP (později status politického uprchlíka) mohl se ucházet o přesídlení do některé ze zemí, která nabízela azyl. Největší zájem byl o víza do Spojených států amerických, které však přísun nových obyvatel regulovaly systémem kvót. Počty víz byly omezovány kvótami i v dalších státech a udělení každého víza bylo ještě podmíněno konkrétními požadavky těchto zemí (nej důležitější byla většinou záruka práce v dané zemi). Velice záleželo na osobní iniciativě již usazených emigrantů – většinou z řad politických elit – kteří takové záruky byli schopni zajistit. Například v roce 1948 se podařilo dr. Janu Papánkovi¹² díky osobnímu setkání s americkým prezidentem Harry Trumanem vyjednat pro československé uprchlíky udě-

lení o 2 000 amerických víz. (Jirásek a Trapl 1996: 17). Podmínky jednotlivých zemí se ovšem rok od roku zpříšňovaly, úměrně tomu, jak stoupal počet emigrantů. Refugee Act, který americká vláda schválila v roce 1953, měl sice do konce roku 1956 umožnit emigraci 35 000 uprchlíků z komunistických zemí, kteří se v té době nacházeli na území Německa a Rakouska, získání víza však bylo opět podmíněno tzv. „assurance“ – (zárukou). Šlo o dokument podepsaný americkým občanem, v němž bylo přistěhovalci přislíbeno konkrétní zaměstnání, nárok na ubytování a rovněž dána záruka, že nebude na obtíž veřejné péči (CČES, fond RSC, karton 543).

Následující tabulka ukazuje celkový počet přesídlených československých uprchlíků z uprchlické vlny směřující po roce 1948 z Československa.

TABULKA 3. Počet československých emigrantů v jednotlivých zemích v pounorové emigrační vlně

USA	5 000
Kanada	12 000
Austrálie	12 000
Velká Británie	4 000
ostatních asi 80 zemí	18 000

Zdroj: Jirásek a Trapl 1996, Čelovský 1999, Sládeček 1976.

Repatriace

Repatriace byla jedním z primárních řešení vysídlení. Poválečná migrační politika zabývající se problematikou osob vysídlených v důsledku druhé světové války zpočátku velice striktně dodržovala zásadu repatriace. Jak se však ukazovalo, ne všichni vysídlení se chtěli vrátit zpět. Týkalo se to především obyvatel Sovětského svazu, Polska a postupně všech zemí, v nichž byl nastolen komunistický režim. Jak popisuje ve svých vzpomínkách z uprchlického tábora Kathryn Hulme, „tihle lidé si raději podřezávali zápěstí, věšeli se, než aby nasedli do repatriačního vlaku“ (Hulme 1954: 54).

S novou vlnou politických uprchlíků bylo nutné přehodnotit cíle migrační politiky. Repatriace byla poté považována jen za jednu z variant řešení vysídlení. Zatímco mezinárodní uprchlický režim se začal soustřeďovat na přesídlovací a usídlovací programy, repatriační snahy převzaly země, ze kterých uprchlíci přicházeli.

Na tomto procesu se podílelo i Československo a jeho politické nástroje komunistické moci. Dobrá informovanost o složité situaci, ve které se uprchlíci nacházeli, inspirovala komunistické zpravodajské služby k okamžitým akcím, které měly vést k návratu československých uprchlíků do vlasti. Navráťivší se uprchlíci by totiž byli nejlepším důkazem toho, že demokratický Západ v podstatě nemá o uprchlíky zájem. Komunisté využívali k přesvědčování pro návrat domů různých prostředků – řetězových dopisů, tzv. „šeptandy“, tj. ústního šíření informací, nezanedbatelná byla také činnost tzv. „volavek“, jejichž počet odhadovala v roce 1955 Rada svobodného Československa¹³ na 40–80 (CČES, fond RSC, karton 543). Mezi emigranty byla komunistickou propagandou rozšířena zpráva, že uprchlíci, kteří se dobrovolně vrátí, nebudou potrestáni. Dále byla šířena informace, že k 9. květnu 1955 proběhne velká amnestie, která se bude týkat i uprchlíků (HEPND, únor 1955, č. 1). Podle materiálů StB se v důsledku vyhlášené amnestie vrátilo do vlasti 1 169 osob, což v celkovém počtu uprchlíků

nebylo až tak vysoké číslo. Nutno však podotknout, že repatriovaní uprchlíci byli často využíváni k propagandistickým účelům a posléze vystavováni silnému tlaku – byli postihováni nebo dokonce vězněni (Hanzlík 2002: 269–306).

Displacement a jeho subjektivní rovina

Pokud vnímáme *displacement* v subjektivní rovině, tedy jako abstraktní koncept, který je spíše než oficiálním statutem dán pocity osob, které se ocitly mimo svůj domov, projevujícími se jako pocit vykořenění a odcizení nejen domova, ale i sociálních vazeb, získáme mnohem širší rámec konceptu *displacementu*. Jinými slovy, vysídlení – *displaced* – se mohli lidé cítit, i když z legálního hlediska zanikl nárok na toto označení. Pocit odcizení a vykořenění provázel uprchlíky od chvíle, kdy opustili své domovy, a často se ho nezbavovali ani několik let poté, kdy došlo k jejich přesídlení a ocitli se na místech, která pro ně byla politicky bezpečná.

Útěk byl prvním výrazným zlomem v dosavadním životě vysídlených osob a často zůstával a zůstává v jejich podvědomí silně zakořeněn až dodnes. Například Bohuslava Bradbrooková ve svých pamětech píše:

Šok z tak náhlého odloučení – třeba navždy – byl daleko horší. [...] Cítila jsem bolest a stesk, jako-by mé srdce bylo plné modřin. Jak jenom jsem mohla maminku opustit? Těžko říct, co mě k tomu dohnalo. Měla jsem málo času na rozmyšlenou – a byla to asi jediná příležitost. [...] Ale ne, nemá smysl to rozebírat; v srdci byla úzkost, kterou jsem cítila ještě dlouho potom.

(Bradbrooková 2002: 31)

Také uprchlické tábory, jakkoliv byly v řešení uprchlické otázky nezbytné, přispívaly k uvedenému pocitu vykořenění. Lidé zde byli tříděni a zařazováni do kategorií podle toho, jak velkou šanci na emigraci měli. Pro emigraci nejperspektivnější přitom byli lidé v produktivním věku, vykazující dobrý zdravotní stav a jsoucí bez závazků. Na druhou stranu, lidé staří, nemocní nebo jinak handicapovaní (například i velké rodiny) – tzv. „*hard-core*“ případy – se dostávali na okraj společnosti a byli často nuceni v táborech setrvávat mnohem déle než ostatní, protože pro ně nebyly vytvářeny emigrační programy.

Jak uvádí Jacques Vernant:

V březnu 1951 bylo v americké zóně 89 229 uprchlíků zaregistrovaných IRO a pod mandátem UNHCR, 53 232 v britské zóně a 9 010 ve francouzské zóně. Výše zmíněná čísla obsahují také zhruba 10 000 osob, které byly zahrnovány pod „*hard-core*“ – fyzicky handicapovaní, slepí, tuberkulózní případy, chroničtí invalidé, mentálně handicapovaní, staří lidé, a tito nebyli přesídlení do jiných zemí, protože byli permanentně neproduktivní.

(Vernant 1951: 171)

O tom, jak problematické bylo najít řešení pro tyto „*hard-core*“ případy, svědčí i zpráva Assembly of Captive European Nations¹⁴ z roku 1958, která dokonce vykazuje navýšení počtu těchto případů. Uvádí, že: „v táborech je stále ještě 31 000 starých, nemocných a handicapovaných lidí – tzv. *hard-core* – a pro tyto lidi je nutné najít místa ve svobodném světě“ (IHRC, ACEN, karton 36, složka 7).

Mezinárodní uprchlické organizace, stejně jako národní pomocné organizace, začaly s cílenou kampaní, která měla motivovat západní země k tomu, aby převzaly za tyto uprchlíky zodpovědnost. V prohlášení Assembly of Captive European Nations stálo: „jsme přesvědčeni o tom, že velké procento hard-core případů může být rehabilitováno a může se stát soběstačné, jak se ukázalo v Norsku a v dalších malých evropských zemích, které přijaly tyto skupiny vyláčených, rekvifikovaných, ale i handicapovaných uprchlíků“ (tamtéž).

Vlna sympatií evokovaná touto cílenou kampaní se zvedla v několika evropských státech, které pro tyto uprchlíky připravily speciální programy. Například Norsko a Švédsko přijaly osoby slepé a s tuberkulózou, Belgie přijala nezaopatřené děti a osoby mentálně handicapované atd. (Holborn 1956: 489).

Negativní pocity vykořenění a odcizení však pronásledovaly uprchlíky i po přesídlení do nové vlasti. Emigrační programy byly většinou nastaveny tak, že nerespektovaly odbornou kvalifikaci uprchlíků. Vysokoškolsky vzdělaní lidé tak často museli brát zavděk práci, na kterou byl emigrační program vypsan. Mnohdy se jednalo o práci v zemědělství (programy v USA), v dolech (například Belgie), dělnické profese (USA). Zde museli emigranti setrvat na základě smlouvy po stanovenou dobu, která nebyla kratší než 1 rok.

Ve velkém množství případů bylo prokázáno, že politici uprchlíci byli přesvědčeni o brzkém návratu domů. Předpokládali, že nepříznivá vnitropolitická situace se rychle vyřeší a oni se budou moci vrátit ke svým rodinám, známým, ke svému majetku. Proto si také po poměrně dlouhou dobu udržovali v novém domově odstup a jejich akomodace na nové prostředí byla o to složitější. Svou představu domova před převratem v roce 1948 si v sobě zakonzervovali v idealizované podobě, která nereflektovala změny a vývoj společnosti, ze které odešli. Po převratu v roce 1989 to však pro mnohé emigranty znamenalo, že nebyli schopni tuto transformovanou společnost akceptovat, a to jim znemožnilo návrat a evokovalo v nich nový pocit odcizení.

Závěr

Předkládaný příspěvek se pokusil o vytvoření obrazu pojmu *displacement*, a to jak v jeho objektivní rovině – normativní a institucionální rámec, migrační teorie –, tak v jeho subjektivní rovině – pocity vykořenění, odcizení. Konkrétní případ československých uprchlíků směřujících ze země po únoru 1948 ukázal praktickou aplikaci pojmu *displacement* i limity tohoto konceptu. Po roce 1945 byly pojmem „displaced persons“ označováni lidé, kteří byli vysídleni v důsledku 2. světové války, oficiálně nepozbyli státní příslušnost a předpokládala se u nich repatriace do země, ze které pocházeli. Postupně se však ukázalo, že někteří DP se nemohou nebo nechtějí vrátit zpět, jako například obyvatelé Sovětského svazu. Tito občané se tak stávali z DP uprchlíky, přesto však i nadále nesli status DP. Disproporce částečně přetrvávala i po příchodu polických uprchlíků z Československa do zemí západního světa po roce 1948. Obecně je možné říci, že získání statusu opravňovalo uprchlíky k mezinárodní pomoci – tj., že pro ně byly připravovány usidlovací nebo přesídlovací a ne repatriční programy, a že byly chráněni před zásahem domovských zemí. I když rámcově můžeme chápat *displacement* – vysídlení – jako projev nucené migrace, je těžké vytvářet jeho univerzální definici. Vždy musíme brát v úvahu, že daná definice je podmíněna specifickými projevy konkrétní vlny násilné migrace a že je ovlivněna časovými i prostorovými faktory.

Poznámky

- ¹ První zásadní prací byla Ravensteinova studie z roku 1885 (viz Lee 1996).
- ² Například Carlier 1999.
- ³ Například Čelovský 1999, Hoffmann 1996, Pejskar 1992.
- ⁴ Dle E. S. Leeho „Theory of Migration“ (in Jackson 1969: 282–297).
- ⁵ Následná klasifikace je inspirována Kunzovými formami prvotního displacementu v krizové uprchlické situaci (Kunz 1973: 140) a Petersenovou obecnou typologií migrace (1958: 266).
- ⁶ UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration: 1943–1947, IRO – International Refugee Organisation: 1947–1951.
- ⁷ Časové hledisko, které bylo prezentováno v Convention Relating to the Status of Refugees z roku 1951, bylo eliminováno až v roce 1967 speciálním protokolem UNHCR (viz Zolberg, Suhrke a Aguayo 1989: 25).
- ⁸ J. Kolaja ve své studii uvádí, že v průběhu roku 1948 nebo v době těsně poté za hranice odešla 1/4 členů parlamentu a 1/3 vlády (Kolaja 1952: 289).
- ⁹ Viz proces s Miladou Horákovou, členkou strany národně socialistické, která byla vystavena likvidačním tlakům komunistické strany. Milada Horáková představovala tu část strany, která se rozhodla zůstat v zemi, velká část členstva strany národně socialistické však raději volila odchod do exilu, aby se vyhnula perzekuci (například Petr Zenkl, Jaroslav Stránský nebo Hubert Ripka).
- ¹⁰ Základní podmínkou bylo, že žadatel musel utéci z ČSR po 1. 2. 1948, ze Slovenska po 1. 9. 1947 a před 15. 10. 1948 (datum později prodlouženo do 1. 10. 1950). Viz Čelovský 2004: 12.
- ¹¹ Zmíňme zde například únos Bohumila Laušmana, Josefa Vicena, Jána Havlíka nebo Kolomona Sokola.
- ¹² Dr. Jan Papánek – československý zástupce u OSN, později předseda American Fund for Czechoslovak Refugees.
- ¹³ Rada svobodného Československa – exilová politická organizace působící v USA.
- ¹⁴ Koalice reprezentantů devíti národů v exilu, které byly pod nadvládou Sovětského svazu. Byla založena v roce 1954 v USA.

Prameny

Centrum pro exilová studia, fond RSC, kart. 543.

Centrum pro exilová studia, fond RSC, kart. 560.

HEPND, únor 1955, č.1.

Immigration History Research Center (IHRC), fond Assembly of Captive European Nations, kart. 36, sl. 7.

Literatura

Beier, G. 1969. „Modern International Migratory Movements.“ In J. A. Jackson (ed.) *Migration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bradbrooková, B. 2002. *Osvobuzující krása malých věcí. Uprchlická odysea z Prahy do Cambridge*. Brno.

Carlier, J. Y. 1999. *Who is a Refugee? A Comparative Case Law Study*. Hague: Kluwer Law International.

Čelovský, B. 1999. *Emigranti*. Šenov u Ostravy: Tilia.

- Čelovský, B. 2004. *Uprchlíci po „Vítězném únoru“*. Šenov u Ostravy : Tilia.
- The DP Story. 1952. The Final Report of the United States Displaced Persons Commission, Washington.
- Hanzlík, F. 2002. „Československá emigrace očima tajných materiálů.“ In *Securitas Imperii. 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů československého komunistického režimu*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, s. 269–306.
- Hoffmann, R. J. 1996. *Die Anfänge der Emigration aus der Tschechoslowakei nach der kommunistischen Machtergreifung vom Februar 1948 und die provisorische Aufnahme der Flüchtlinge in der amerikanischen Besatzung Deutschlands*. Prag.
- Holborn, L. W. 1956. *The International Refugee Organisation: A Specialized Agency of United Nations, its history and work 1946–1952*. London: Oxford University Press.
- Hulme, K. 1954. *The Wild Place*. London: Pan.
- Jirásek, Z., Trapl, M. 1996. *Exilová politika v letech 1948-1956*. Olomouc.
- Kolaja, J. 1952. „A Sociological Note on the Czechoslovak Anti-Communist Refugee.“ *American Journal of Sociology*, vol. 58: 289–291.
- Kunz, E. F. 1973. „The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement.“ *International Migration Review*, vol. 7, č. 2 (summer 1973): 125–146.
- Langley, W. E. 1999. *Encyclopedia of Human Rights Issues Since 1945*. Greenwood Press.
- Lee, E. S. 1969. „Theory of Migration.“ In, J. A. Jackson (ed.) *Migration*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pejskar, J. 1992. *Útěky železnou oponou*. Praha.
- Petersen, W. A. 1958. „General Typology of Migration.“ *American Sociological Review*, 23 (June 1958): 256–266.
- Ravenstein, E. G. 1996. „The Laws of Migration.“ *Journal of the Royal Statistical Society*, XLVIII, Part 2 (June, 1885).
- Segal, A. 1993. *An Atlas of International Migration*. London: Hans Zell Publishers.
- Vernant, J. 1951. *The Refugees in the Post War World. Preliminary Report of a Survey*. Geneva.
- Wyman, M. 1989. *DP, Europe's Displaced Persons, 1945–51*. Philadelphia.
- Zolberg, A. R., Suhrke, A., Aguayo, S. 1989. *Escape From Violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. NY, Oxford: Oxford University Press.

Autorka

Mgr. Monika Mandelíčková působí v doktorském programu na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Její doktorská práce je zaměřena na problematiku československých uprchlíků po roce 1948 a na otázky jejich postavení v rámci mezinárodního uprchlického režimu. Kontaktní e-mail: MonikaMandelickova@seznam.cz